

Povijesni osvrt na rad Marije Brozović (1914. – 1987.)

Historical review of the work of Marija Brozović (1914. – 1987.)

Marija Križić

Srednja škola Koprivnica, Trg slobode 7, 48 000 Koprivnica, Hrvatska

Sažetak

Uvod: Skrb za bolesne u Koprivnici u svojim je začecima usko povezana s radom redovnica iz Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog. Prve školovane medicinske sestre na područje Koprivnice dolaze nakon otvaranja Školske poliklinike 1928. godine. Tako su u razdoblju od 1928. do 1937. godine u Koprivnici radile, uglavnom kraće vrijeme, Zlata Baldić, Štefanija Holjevac, Sofija Pavleковиć Stipetić i Marija Pavlović. Marija Brozović u Koprivnicu dolazi 1937. godine. Pregledom pronađene dokumentacije željelo se dobiti uvid u rad i doprinos Marije Brozović u razvoju sestriinske profesije na području grada Koprivnice.

Metode: Rekonstrukcija podataka temeljila se na fondovima i zbirkama Hrvatskog državnog arhiva (HDA), objavljenim člancima u Glasu Podravine, usmenom svjedočanstvu obitelji Marije Brozović i dokumentima sačuvanim u privatnom posjedu. Kao dopuna navedenim izvorima korišteni su publicirani radovi na obrađenu temu.

Rezultati: Marija Brozović rođena je 13. rujna 1914. godine u Sloveniji, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju. Školu za sestre pomoćnice u Zagrebu upisuje 1934. Diplomirala je 1936. godine. Nakon završetka školovanja, počinje raditi u Crvenom križu Banovine savske u Zagrebu, a godinu dana kasnije dolazi u Školsku polikliniku grada Koprivnice. Godine 1945. prelazi raditi u Dom narodnog zdravlja gdje radi do 1958. kada postaje glavnom sestrom Zdravstvenog centra i ravnateljicom Škole za bolničare. Dužnost glavne sestre obnaša do 1962. godine nakon čega radi u Antituberkuloškom dispanzeru do umirovljenja 1972. godine. Umrula je 28. listopada 1987. u Koprivnici.

Zaključak: Iako Marija Brozović nije prva medicinska sestra koja je došla raditi u Koprivnicu, razvidan je njezin velik doprinos u razvoju preventivne medicinske djelatnosti i sestriinstva na području Koprivnice. Prepoznala je nedostatak stručnog osoblja u bolnici te bila jedan od inicijatora osnivanja Škole za bolničare s mišlju što bržeg osiguravanja školovanog osoblja kao preduvjeta pružanja kvalitetnije skrbi za bolesnike. Prepoznala je potrebe i probleme organizacije sestriinske službe na području Koprivnice. Bila je svjesna potencijala medicinskih sestara te je vizionarski svojim aktivnostima i primjerom razvijala sestriinstvo na području Koprivnice cijeli radni vijek.

Glavne riječi: Marija Brozović, Koprivnica, povijest sestriinstva, Školska poliklinika grada Koprivnice, Zdravstveni centar, Škola za bolničare

Abstract

Introduction: In its beginnings, care for the sick in Koprivnica is closely connected with the work of nuns from the Society of the Sisters of Charity of St. Vinko Paulski. The first educated nurses came to the Koprivnica area after the opening of the School Polyclinic in 1928. Thus, in the period from 1928 to 1937, Zlata Baldić, Štefanija Holjevac, Sofija Pavleковиć Stipetić and Marija Pavlović worked in Koprivnica, mostly for a short time. Marija Brozović came to Koprivnica in 1937. The review of the found documentation was intended to provide an insight into the work and contribution of Marija Brozović in the development of the nursing profession in Koprivnica.

Methods: The reconstruction of the data is based on the funds and collections of the Croatian State Archives (HDA), articles published in Glas Podravine, oral testimony of Marija Brozović's family, and documents preserved in private possession. In addition to these sources, we used published papers on the topic.

Results: Marija Brozović was born on September 13, 1914 in Slovenia, where she finished elementary school and high school. She enrolled in the school for assistant nurses in Zagreb in 1934. She graduated in 1936. After finishing school, she started working at the Red Cross of the Banovina Sava in Zagreb, and a year later, she came to the School Polyclinic of the city of Koprivnica. In 1945, she moved to work at the Public Health Center, where she worked until 1958 when she became the head nurse of the Health Center and the director of the School for Nurses. She served as a head nurse until 1962, after which she worked at the Antituberculosis Dispensary until her retirement in 1972. She died on October 28, 1987 in Koprivnica.

Conclusion: Although Marija Brozović is not the first nurse to come to work in Koprivnica, her contribution to the development of preventive medical activities and nursing in the area of Koprivnica is evident. She recognized the lack of professional staff in the hospital and was one of the initiators of the establishment of the School for Nurses with the idea of providing trained staff as soon as possible as a prerequisite for providing better care for patients. She recognized the needs and problems of the nursing services organization in the area of Koprivnica. She was aware of the potential of nurses, and visually, with her activities and example, she developed nursing in the area of Koprivnica throughout her working life.

Keywords: Marija Brozović, Koprivnica, history of nursing, School polyclinic of the city of Koprivnica, Health center, School for nurses

Received September 19th 2021;

Accepted October 22th 2021;

Autor za korespondenciju/Corresponding author: Marija Križić, mag. med. techn., adresa: Koprivnička 137, Novigrad Podravski, Hrvatska Mob: +385 981378871, e-mail: marija.krizic@gmail.com

Smatrala je da će najviše koristi donijeti narodu i pojedincima svojim savjesnim radom

She believed that she would bring the most benefits to the people and individuals through her conscientious work

Uvod

Skrb za bolesne u Koprivnici u svojim je začecima usko povezana s radom redovnica iz Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog. Prva javna bolnica u Koprivnici datira iz 1869. godine, a njezin razvoj počinje dolaskom ravnate-

lja dr. Nike Selaka 1888. godine. Zahvaljujući njegovu zalaganju u bolnici, iste godine dolaze raditi tri časne sestre iz reda sv. Vinka Paulskog iz Zagreba [1]. One su osim skrbi za bolesnike, radile u kuhinji, ljekarni, praonici rublja i brinule o čistoći bolnice [2]. Dr. Mirko Kasumović postaje ravnateljem 1899. godine i na toj dužnosti ostaje sve do 1940. godine. Zaslužan je za razvoj suvremene i moderne bolnice toga doba i osigurava opremanje bolnice novim aparaturom, kao i investiranje u izgradnju odjela. Pod njegovim ravnateljstvom izgrađen je paviljon za zarazne bolesti, mrtvačnica, operacijski trakt, paviljon za duševne bolesti i trokatnica za interni odjel. Također je bila uvedena električna struja i centralno grijanje te je pribavljen sterilizator. U tom se razdoblju povećava i broj redovnica koje rade u bolnici [1].

Nakon oporavka od ratnog razdoblja, 1952. otvara se Dom narodnog zdravlja koji se 1958. integrira s Općom bolnicom i time postaje jedna ustanova pod nazivom Zdravstveni centar [1]. Od 1953. godine broj redovnica počeo se smanjivati zbog odluke da redovničku odoru ne smiju nositi na radnom mjestu. Ta će odluka rezultirati odlaskom dijela redovnica iz službe ili u mirovinu, a tek mali broj njih ostao je raditi u bolnici pod tim uvjetom [3].

Prve školovane sestre na područje Koprivnice dolaze nakon otvaranja Školske poliklinike 1928. godine. Poliklinika je osnovana na inicijativu dr. Vladimira Halavanja, a na svečanosti otvaranja bio je nazočan i dr. Andrija Štampar [4].

Prva medicinska sestra u poliklinici bila je Zlata Baldić. Ona u listopadu 1927. godine dobiva rješenje o premještanju iz Dispanzera za tuberkulozu u Zagrebu [5]. U Koprivnici se kratko zadržala jer je godinu dana kasnije, zbog potrebe službe, premještena u Dom narodnog zdravlja u Osijek [6]. Nakon nje, 1932. godine u polikliniku dolazi Štefanija Holjevac koja je do premještanja radila u Središnjem uredu za socijalno-medicinski rad sestara pomoćnica u Zagrebu [7]. U poliklinici je radila do 1935. godine kada je premještena u Dom narodnog zdravlja u Virovitici [8]. Sofija Pavleковиć Stipetić premještena je u Koprivnicu iz Higijenskog zavoda u Zagrebu 1935. godine [9]. Nakon dvije godine rada, 1937. godine daje ostavku [10]. Osim navedenih sestara pomoćnica, u poliklinici radi i Marija Pavlović o čijem radu nije pronađena dokumentacija.

Marija Brozović u Koprivnicu dolazi 1937. godine [3]. Rekonstrukcija podataka o privatnom i profesionalnom životu Marije Brozović temeljila se na fondovima i zbirkama Hrvatskog državnog arhiva (HDA), objavljenim člancima u Glasu Podravine, usmenom svjedočanstvu obitelji Marije Brozović i dokumentima sačuvanim u privatnom posjedu. Kao dopuna navedenim izvorima korišteni su publicirani radovi na obrađenu temu.

Djetinjstvo i školovanje

Marija Brozović rođena je 13. rujna 1914. godine u mjestu Senožecu, općina Sežana u Sloveniji. Bila je drugo dijete Jakoba i Franje Smerdu. Imala je braću Marijana i Vida te sestru Vidu. Obitelj se često selila zbog prirode očeva posla koji je bio činovnik u katastru [11]. Stoga je prvi razred pohađala u mjestu Logatec, drugi i treći u Črnomelju, četvrti i

peti u Celju, a preostalo školovanje nastavila je i završila u Novom Mestu. Nakon osnovne škole nastavlja školovanje u Državnoj realnoj gimnaziji. Prvi razred završila je u Celju, a ostala tri u Novom Mestu. U Zagrebu 1934. upisuje Školu za sestre pomoćnice koju završava 1936. godine. Odmah po završetku školovanja počinje raditi u Crvenom križu Banovine savske u Zagrebu u kojem je organizirala i vodila bolničke tečajeve te sudjelovala u karitativnom radu. Godinu dana kasnije dolazi u Koprivnicu [3].

SLIKA 1. Marija Brozović u mladosti, sredinom 30-ih godina 20. stoljeća. Izvor: privatno

SLIKA 2. Diploma Marije Brozović. Izvor: privatno

Rad u Školskoj poliklinici

Svoj profesionalni rad u Koprivnici započinje u Školskoj poliklinici 1937. godine. Nakon umirovljenja dr. Halavanja postaje prvom suradnicom pedijatrici dr. Feđi Fischer-Sartorius koja je 1940. godine preuzela njegovo radno mjesto. Koprivnica je u to vrijeme bila jedno od malobrojnih mjesta koja su imala pedijatra prije Drugog svjetskog rata. Dolazak dr. Fisher smatra se početkom organizirane pedijatrijske službe u čemu je i sestra Brozović imala značajan doprinos. U prostoru Školske poliklinike bilo je organizirano prvo Savjetovalište za zdravu predškolsku djecu te ordinacija za bolesnu predškolsku djecu i dojenčad [1]. Prostor poliklinike bio je smješten u adaptiranom podrumu tadašnje Koprivničke gimnazije, sadašnje Osnovne škole „Antun Nemčić Gostovinski“ u gotovo samom centru Koprivnice, a uz nju je postojala ambulanta za opće preglede i zubna ambulanta [12].

Rad u Školskoj poliklinici Mariji Brozović pruža mogućnosti širokog spektra preventivnog djelovanja. Sudjelovala je u sistematskim i kontrolnim pregledima učenika, provodila antropološka mjerenja, vodila brigu o higijeni učenika i prostora škole te provodila cijepljenje. Koliko je higijenu smatrala bitnom, govori podatak da je na njezino inzistiranje u poliklinici uređena kupaonica s deset tuševa [12]. U to vrijeme Koprivnica nije imala gradski vodovod. Kupaonici su tijekom tjedna koristili gotovo svi učenici Gimnazije, Pučke škole, Stručne i Šegrtske škole te viših razreda osnovne škole. Plan tjednog kupanja bio je dogovoren u koordinaciji sa svim navedenim školama [13]. Svakom je učeniku prije tuširanja podijeljen sapun i ručnik. Prema posebnom programu sestra Brozović svakodnevno je neuhranjenoj djeci osiguravala riblje ulje i kruh. Po završetku školske godine sudjelovala je u odabiru učenika koji su na trošak Higijenskog zavoda u Zagrebu bili upućeni na oporavak. [3] U članku *Uloga sestrijske službe u unaprjeđenju zdravstvene zaštite na području općine Koprivnica* opisuje raspored odlazaka učenika u pojedina oporavišta. Djeca iz osnovne škole bila su upućena u Lipik, a učenici gimnazije i ostalih škola na more u Martinšćicu kod Suska ili u Jelsu. Tijekom cjelokupnog oporavka školske sestre bile su njihova pratnja. U istom članku možemo naći i opis djelokruga rada školske sestre gdje se navodi da je, između ostalog, bila zadužena za kontrolu čistoće školskih zgrada, sanitarnih uređaja, korištenja pitke vode, čistoće hodnika i školskih soba [13].

Marija Brozović započinje i s kućnim posjetima u cilju praćenja uvjeta u kojima žive učenici. Naime, obilazila je one učenike gimnazije koji su zbog udaljenosti od prebivališta imali boravište kod obitelji u Koprivnici. Prilikom posjeta, kontrolirala bi uvjete stanovanja i davala određene savjete [3]. Često je nailazila na poteškoće vezane za prihvaćanje preporuka. Zahvaljujući izvještajima, posebice onima koji su prikazivali socijalno stanje učenika, uprava Gimnazije imala je bolji pregled njihovih životnih prilika koje su nerijetko utjecale na školski uspjeh učenika [12].

Organizirala je higijensko-domaćinske tečajeve i tečajeve prve pomoći u Koprivnici i okolnim selima [3]. Bili su to jednomjesečni tečajevi u sklopu kojih se provodila edukacija o higijeni prehrane i predavanja iz osnova njege bolesnika i dojenčadi te pružanja prve pomoći. Pokazatelj uspješnosti

tečaja o prehrani bila je sadnja novih kultura povrća što je pridonijelo promjeni i poboljšanju prehrane lokalnog stanovništva [12].

U Školskoj poliklinici radila je do 1945. godine nakon čega je nastavila rad u novoosnovanoj Zdravstvenoj stanici, potom u Domu narodnog zdravlja u sklopu kojeg je organizirala prva savjetovališta za dojenčad i malu djecu. Neko je vrijeme radila i u Antituberkuloznom dispanzeru, epidemiološkoj službi, a nastavila je i dalje s organiziranjem zdravstveno-prosvjetnih predavanja i tečajeva [3].

Zdravstveni centar i Škola za bolničare

Zdravstveni (kasnije Medicinski) centar nastaje 1958. godine spajanjem Doma narodnog zdravlja i koprivničke bolnice. Tada je prvi put uspostavljena funkcija glavne sestre bolnice. U prvih godinu dana na mjestu glavne sestre bolnice izmijenile su se tri sestre. Bile su to Marija Brilar, Blanka Trnski i Marija Brozović koja je tu funkciju obavljala sljedeće četiri godine. Kao glavna sestra postaje član uprave čime ima mogućnost sudjelovati u mnogim odlukama. Jedna od prvih bila je postavljanje glavnih medicinskih sestara odjela. Redovito je obilazila odjele, kontrolirala njegu bolesnika i uvjete rada. [3]. Budući da je u to vrijeme većina časnih sestara iz reda sv. Vinka Paulskog napustila bolnicu, došlo je do nedostatka njegovateljskog osoblja [2]. Također medicinske sestre kojih tada nije bilo dovoljno, preuzele su mjesta voditeljica odjela čime je skrb za bolesnike bila prepuštena nestručnom osoblju i priučenim bolničarima. Upravo iz tog razloga sestra Brozović 1958. godine inicirala je osnivanje Bolničarske škole. Škola za bolničare s praktičnom obukom djelovala je pri Zdravstvenom centru „Dr. Tomislav Bardek“. Njezini osnivači bili su dr. Stanko Vovk, dr. Albert Heinrich i Marija Brozović koja je ujedno bila imenovana za direktoricu škole. Imala je slobodu sama kreirati nastavni program, odabirati nastavnike, a također je bila i nastavnik u nekoliko generacija te je vodila evidenciju o realizaciji provođenja praktične nastave [14]. U ožujku 1962. godine uručen joj je dopis Medicinskog centra Narodnog odbora općine Koprivnica u kojem je zamoljena obavijestiti zdravstveno osoblje sa završenom školom za bolničare i dječje njegovateljice, a koji su bili zaposlenici bolnice, o mogućnosti nastavka školovanja u trećem razredu Škole za medicinske sestre u Varaždinu [15].

Mariju Brozović smatrali su strogom i zahtjevnom glavnom sestrom, ali upravo je zbog svoje beskompromisne predanosti kvaliteti pružene skrbi doprinijela ugledu sestara koprivničke bolnice [14]. Smatrala je da je neophodno da se odjelne medicinske sestre kontinuirano obrazuju kako bi unaprijedile rad na odjelu. Često je isticala i kompetencije patronažnih medicinskih sestara. Cijenila je razinu njihova znanja i vještina koje moraju imati za samostalno provođenje skrbi bolesnika u njegovu domu [13].

Učenici su iskazivali iznimno poštovanje prema medicinskim sestrama, a posebice prema sestri Brozović. Nerijetko je učenike upućivala na etičko ponašanje vezano za ophođenje i vlastiti izgled. Očekivala je od njih da posebnu pozornost posvete izgledu i prilikom izlazaka u grad kako bi time očuvali ugled medicinskih sestara [14].

Na godišnjoj skupštini Sindikalne podružnice Medicinskog centra, 1965. godine nakon biranja Izvršnog odbora, radnicima Medicinskog centra podijeljene su nagrade povodom 15 godina rada u Centru te doprinosa razvoju i poboljšanju usluga za građane. Marija Brozović bila je također jedna od nagrađenih, a na poklon je dobila sat [16].

Tijekom obilježavanja godišnjice postojanja podružnice Društva medicinskih sestara i tehničara Hrvatske (danas Hrvatska udruga medicinskih sestara) u Koprivnici 1967. godine, nakon govora predsjednice Podružnice, Krune Ivančić, Brozović je prikazala razvoj sestrinstva u Koprivnici. Ujedno je uz sestru Irmu Pazić obilježila svoju 30. godišnjicu rada u Koprivnici [17].

Podružnica Društva medicinskih sestara i tehničara Hrvatske koja djeluje pri Medicinskom centru u Koprivnici osnovana je 1966. godine. U to se vrijeme predsjednica Podružnice birala na mandat od jedne godine. Marija Brozović izabrana je za predsjednicu Podružnice 1971. godine [18]. Povodom 100. obljetnice postojanja javne bolnice na kojoj su prisustvovali brojni predstavnici društvenog i političkog života te nekadašnji djelatnici dodijeljena joj je diploma za višegodišnji rad i postignute rezultate [19].

Na funkciji glavne sestre Medicinskog centra ostaje do 1962. godine kada na vlastiti zahtjev traži razrješenje s dužnosti prilikom čega dobiva premještanje na radno mjesto medicinske sestre u Antituberkuloznom dispanzeru [1]. U zamolbi se navodi: „...kako zbog ishijasa ima probleme s kretanjem i hodanjem po odjelima što joj otežava vršenje funkcije glavne sestre, te moli da joj se odobri radno mjesto gdje će biti stručno i materijalno kompenzirana.“ [20]. Suprotno navedenom, postavimo li ovu situaciju u društveno-političke prilike toga vremena, uz svjedočanstvo obitelji saznajemo kako su okolnosti razrješenja bile malo drugačije. Iz svjedočanstva doznajemo da je zahtjev za vlastito razrješenje ponuđen kao opcija kako ne bi bila razriješena po službenoj dužnosti. Naime, Marija Brozović nije željela biti član Partije što se postavilo kao uvjet za ostanak na funkciji glavne sestre [11]. Na mjesto glavne sestre bolnice nakon njezina odlaska dolazi Terezija Kelbl [13]. Marija Brozović u mirovinu odlazi 1972. godine.

Nakon umirovljenja, 1973. godine surađuje s dr. Krešimirom Švarcom na pisanju njegove knjige povodom 30. obljetnice oslobođenja Koprivnice i 100. godišnjice Zbora liječnika Hrvatske. U predgovoru knjige stoji: „Koprivnički liječnici i ovaj put uz prisnu suradnju svojih najbližih suradnika medicinskih sestara pokušat će ovom knjigom učiniti slijedeće: stručnim radovima prikazati svoje preokupacije i svoja nastojanja u podizanju narodnog zdravlja i odgovarati na pitanje gdje je danas medicina Koprivnice i gdje će biti sutra.“ [21].

Aktivnosti u Crvenom križu

Aktivnost koju je započela u Crvenom križu u Zagrebu nastavila je i u Koprivnici za vrijeme rada u Školskoj poliklinici. Godine 1939. započinje tečaj u trajanju od tri mjeseca za dobrovoljne bolničarke Crvenog križa. Na tečaj se prijavilo 50-ak žena i djevojaka s područja Koprivnice i okolice. Organizirao ga je dr. Martin Široki koji je ujedno bio i predavač,

a u jednom od svojih intervjuja navodi da je velik doprinos u održavanju i uspjehu tog tečaja imala upravo Marija Brozović [22]. Iz zapisa sestre Brozović saznajemo da su medicinske sestre preuzele organizaciju tečaja te provodile stručni i praktični dio njege i prve pomoći [13].

Na Godišnjoj skupštini Društva Crvenog križa 1940. godine bila je izabrana za člana Odbora. Tijekom 1956. godine provodila je tečajeve za seosku žensku omladinu kojim je obuhvatila 210 polaznica. Tečajevi su bili organizirani gotovo u svim selima koja su pripadala Općinskom odboru Koprivnice.

Na svečanoj sjednici 1981. godine povodom stote godišnjice osnutka i rada Crvenog križa u Koprivnici primila je priznanje za svoj 40-godišnji rad u Crvenom križu [22].

Obiteljski život

Udala se za Leandra Brozovića 1943. godine nakon oslobođenja Koprivnice. Nije im bilo dozvoljeno ranije se oženiti s obzirom na to da je smatrana stranom državljanicom [23]. Usprkos oslobođenju, obred vjenčanja održan je u tajnosti, a tek po završetku rata obznanili su da su u braku [11]. Ona i suprug za vrijeme rata pribavljali su lijekove za partizanski pokret [23].

Razumjela je i podržavala strast supruga Leandra koji je po struci bio veterinar, no velik zaljubljenik i poznavatelj povijesti te skupljač starina. U jednom intervjuu vezanom za njega opisuje kako je skupljao „dokumente naše najcrnje povijesti“. Naime, tijekom Drugog svjetskog rata često bi potajno uzimao plakate na kojima su bile otisnute tjealice za ljudima. Nerijetko je bila u strahu kad bi suprug kući donio plakat na kojem je raspisana tjealice jer se to smatralo ilegalnom radnjom [24]. Pomagala mu je u osnivanju i radu muzeja u Koprivnici te se navodi i kao jedan od donatora 1954. godine [25].

Tijekom života percipirana je kao osoba koja se nikada nije isticala niti je to željela. Smatrala je da će najviše koristiti donijeti narodu i pojedincima svojim savjesnim radom. Za vrijeme okupacije u Drugom svjetskom ratu pokazala se kao dobar i savjestan čovjek pomažući svakom tko je bio u nevolji [23].

Umrla je 28. listopada 1987. u Koprivnici. Na sahrani je dr. Stjepan Jovanović, liječnik Opće bolnice „Dr. Tomislav Bardek“ održao govor, a završio ga je riječima: „Mi, njezine kolegice i dugogodišnji suradnici smrću sestre Marije Brozović gubimo uzornog radnika, dobrog druga, čovjeka i prijatelja, učitelja a lik sestre Marije trajno će ostati u našim srcima i našim sjećanjima.“ [26]. Pokopana je prema vlastitoj želji u sestrinskoj uniformi sa sestrinskom značkom. Na pogrebu su joj njezine kolegice medicinske sestre odale priznanje počasnom stražom [11].

Zaključak

Pregledom života i rada sestre Marije Brozović neupitno je da je ona jedna od najistaknutijih medicinskih sestara važnih za razvoj sestrinstva na području Koprivnice. Iako nije bila prva medicinska sestra u Koprivnici, prva je sestra pomoćnica koja je tamo ostala svoj cijeli radni vijek. Mije-

njajući radna mjesta, stekla je vrijedna iskustva te svagdje ostavila svoj trag. Njezin rad u Školskoj poliklinici značajan je za razvoj preventivne zdravstvene skrbi pa i početke patronažne djelatnosti koprivničkog područja. Dužnost glavne sestre bolnice vršila je predano, poticala je medicinske sestre na cjeloživotno učenje i založila se za formiranje institucije glavne sestre odjela. Zahvaljujući njoj, osnovana je Škola za bolničare koja je u to vrijeme bila izuzetno važna za podizanje razine kvalitete zdravstvene skrbi bolesnika. Bila je osoba s visokim etičkim i moralnim principima, a s obzirom na svoje djelovanje u ratnim uvjetima, i nadasve hrabra. Iz objavljenih članaka o njezinu radu može se uočiti da je bila cijenjena u krugu liječnika koji su joj bez zadržke pridavali zasluge za unapređenje bolničke i izvanbolničke skrbi. Prepoznala je potrebe i probleme organizacije sestrične službe na području Koprivnice. Bila je svjesna potencijala medicinskih sestara te je vizionarski svojim aktivnostima i primjerom razvijala sestrinstvo na području Ko-

privnice cijeli radni vijek. Zbog svoje predanosti sestričnoj profesiji, Marija Brozović jedan je od simbola sestrinstva u Koprivnici.

Zahvale

Autorica zahvaljuje gospođi Štefici Brozović na informacijama o životu Marije Brozović i magistri sestrinstva Ružici Evačić koja je ustupila dokumentaciju koja se nalazi u privatnom posjedu. Posebno zahvaljuje profesorici Sandi Franković na uputama o korištenju građe koja se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu te pomoći i podršci tijekom pisanja članka.

Nema sukoba interesa

Authors declare no conflict of interest

Literatura

- [1] Švarc K. Koprivnički liječnički zbornik: od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice; Koprivnica; Koprivnička tiskara: 1973; 21–7.
- [2] Evačić R. Četiri desetljeća obrazovanja medicinskih sestara. u Abou Aldan D. ur. Razvoj sestrinstva u Koprivnici. Koprivnica; Srednja škola Koprivnica: 2015; 25–7.
- [3] Švarc K, Švarc Janjanin S. Osvrt na razvoj sestrinstva u Koprivnici. *Podravina-časopis za multidisciplinarna istraživanja*. 2007; VI, 54-7.
- [4] Švarc K. Sto godina koprivničkog zdravstva. *Glas Podravine*. 12. 2. 1970.
- [5] HR-HDA-890 Zbirka personalija, Zlata Baldić, rješenje broj: 12831/27 12. listopada 1927.
- [6] HR-HDA-890 Zbirka personalija, Zlata Baldić, rješenje broj: 22.308/1928. 23. listopada 1928.
- [7] HR-HDA-890 Zbirka personalija, Štefanija Holjevac, rješenje broj: 31885-I.1933. 23. studenog 1933.
- [8] HR-HDA-890 Zbirka personalija, Štefanija Holjevac, rješenje broj: 24703-I-1935. 17. prosinca 1935.
- [9] HR-HDA-890 Zbirka personalija, Sofija Stipetić Pavleković, rješenje broj: 24704-I-1935. 3. prosinca 1935.
- [10] HR-HDA-890 Zbirka personalija, Sofija Stipetić Pavleković, rješenje broj: 24. 365-I-1937. 25. studenog 1937.
- [11] Štefica Brozović, usmeno svjedočanstvo, zabilježila Marija Križić 11. rujna 2021.
- [12] Vadla D (ur.), Zavod za javno zdravstvo Koprivničko-križevačke županije 1994. – 2009: Monografija, Grafički zavod Hrvatske d. o. o., 2019; 17–20.
- [13] Brozović M, Stanišić M. Uloga sestrične službe u unaprjeđenju zdravstvene zaštite na području općine Koprivnica. U: Švarc K. Koprivnički liječnički zbornik: od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice, Koprivnica; Koprivnička tiskara: 1973; 39–42.
- [14] Abou Aldan D., Četiri desetljeća obrazovanja medicinskih sestara: Škola za bolničare s praktičnom obukom 1958. –1965., Srednja škola Koprivnica, Koprivnica, 2015; 29–32.
- [15] Narodni odbor kotara Koprivnica, Odjel za društvene službe Broj: 05-1030/1-1962 Školi za bolničare-na ruke Direktora Mariji Brozović, Koprivnica, 12. 3. 1962. dokument u privatnom posjedu
- [16] Anonimno. Medicinski centar: Znatno poboljšanje u radu. *Glas Podravine*, 17. 4. 1965.
- [17] Kuzel V. Jednogodišnji jubilej. *Glas Podravine*. 21. 1. 1967.
- [18] Ivančić K, Ljubić I, Kelbl I. Prikaz rada Podružnice medicinskih sestara u Koprivnici. U: Švarc K. Koprivnički liječnički zbornik: od nekadašnjeg hospitala do današnje bolnice, Koprivnica; Koprivnička tiskara: 1973; 46.
- [19] Anonimno, *Glas Podravine*: Diplome zaslužnim radnicima, Koprivnica, 19. 12. 1969.
- [20] Brozović M., Ravnatelj Medicinskog centra, Koprivnica, 5. 6. 1962. dokument u privatnom posjedu
- [21] Anonimno. Koprivnički liječnički zbornik. *Glas Podravine* 7. 12. 1973.
- [22] Kovačić M. i sur. Stazama dobrote: Novi odbor društva tečaj za dobrovoljne bolničare, Koprivnica 2011. 33–35.
- [23] Anonimno. Im Memorium Marija Brozović. *Glas Podravine*. 6. 11. 1987.
- [24] Kuzel V. Leander je volio starine. *Glas Podravine*. 2. 4. 1971.
- [25] Kuzel V, *Dnevnik moga grada Koprivnice – donatori*, *Glas Podravine*. 4. 10. 1996.
- [26] Jovanović S. Govor na sahrani Marije Brozović. Koprivnica, 1987. dokument u privatnom posjedu